

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

ژباړه او ترتيب : محمد بشير مدني

کال : ۱۴۷ هـ - ق

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

- مقدمه..... ۱
- لومړۍ . د جنازې تعريف:..... ۳
- دويم . احکام يي:..... ۳
- ۱ . احتضار (د مرګ وروستی حالت):..... ۵
- د احتضار نښې (علامات):..... ۵
- هغه کارونه چې حاضرین يې بايد پام کې ونيسي:..... ۷
- الف . محتضر قبلي ته مخامخ کول:..... ۷
- تلقين بايد کله وشي؟..... ۸
- د تلقين طريقه څنگه وي؟..... ۹
- ت . د یس سورت لوستل:..... ۱۰
- ۲ . د روح وتل (وفات):..... ۱۲
- ۱ . د سترګو پټول، ښکلول او دعا ورته کول:..... ۱۲
- ۲ . ښکلول او ژړل (لکه څنگه چې رسول الله ﷺ وکړل):..... ۱۳
- ۳ . د سترګو پټولو پر مهال دعا:..... ۱۴
- ۴ . د مفصلونو نرمول او بدن برابرول:..... ۱۴
- ۵ . مړی د پریو لوړ ځای کېښودل شي:..... ۱۵
- ۶ . پر خېټه د فلزي يا وچې خټې ایښودل:..... ۱۵
- ۳ . د مړي تجهيز (برابرول) :..... ۱۵
- الف . د مړي غسل ورکول (تغسيل): (فضل من غسل ميتًا وحفر له القبر) :..... ۱۵
- پدې حديث کې درې لوی کارونه ذکر شوي دي:..... ۱۷
- د مړي د غسل ورکولو مهم شرطونه:..... ۱۸
- غسل ته لازمه تیاری:..... ۱۸
- کوم شيان بايد ونه شي؟..... ۱۸

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

- د غسل طریقه (ګام په ګام): ۱۹
- د غسل شمېر: ۲۰
- د غسل وروسته: ۲۱
- ب - د میت تکفین (کفن ورکول): ۲۱
- کفن باید داسې وتړل شي: ۲۲
- د میت د کفن ترتیب (په ساده ډول): ۲۳
۱. د کفن ټوټې چمتو کول: ۲۳
۲. کفن هوارول: ۲۳
۳. میت تیارول: ۲۳
۴. د کفن ترتیبول: ۲۴
۵. فاضل کفن ټولول او تړل: ۲۴
- د بښې د کفن توپیر له نارینه سره: ۲۵
۱. د کفن ټوټې: ۲۵
۲. د ځمار (سرپوښ) استعمال: ۲۵
۳. د سینې پوښ یا خرکه: ۲۵
- د کفن ورکولو طریقه: ۲۶
- د ځانګړو حالتونو درلودونکو مړو تجهیزات: ۲۷
۲. زخمي مړی (جريح): ۲۷
۳. ځان وژونکی مړی (منتحر): ۲۸
۴. سقط شوی (بی وخته پیدا شوی) ماشوم (السقط): ۲۸
۵. خنثی مشکل: ۲۹
- نور فرعي احکام: ۲۹
- ۴ - د جنازې لمونځ او د هغې احکام: ۲۹

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

- د جنازې لمونځ: ۲۹
- د امام د درېدو ځای (مقام) د جنازې ترڅنگ: ۳۰
- که په یو وخت کې څو جنازې وي، د ځای ترتیب یې داسې دی: ۳۰
- که ټول نارینه وي، تر ټولو بهر او مشر به د امام خواته کېښېښول کېږي. ۳۰
- د جنازې لمونځ څلور تکبېرونه لري پدې سره د ټولو علماوو اجماع ده. ۳۱
- د تکبېرونو ترتیب: ۳۱
- د مري لپاره سنتي دعاوې: ۳۲
- که څوک د جنازې له لومړي تکبېر وروسته ورسپري (مَسْبُوق): ۳۴
- د جنازې د لمانځه ځای (باید چیرې وشي؟) ۳۴
- په مسجد کې: ۳۴
- په هدیره (قبرستان) کې: ۳۵
- د جنازې د لمانځه وختونه (نا مناسب وختونه): ۳۵
- که څوک خپل ځان ووژني: ۳۷
- شهید (د جهاد شهید): ۳۷
- د جنازې وړل، تیز حرکت، او تعقیبول: ۳۷
- ۵ - دفن: ۳۸
- د قبر ډولونه: ۳۸
- د دفن طریقه: ۳۹
- د دفن اړوند فروع: ۳۹
- د دفن وروسته کړنې: ۴۰
- د قبر پر سر د قرآن کریم لوستل: ۴۱
- التعزية (د مري عزاداري). ۴۳
- د مري د کورنۍ لپاره خواړه جوړول: ۴۳

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

د نیکو ثواب مړو ته رسول: ٤٤

د قبرونو لیدنه او آداب: ٤٤

د څلوېښت ورځې مراسم (الأربعینة): ٤٥

خاتمه ٤٧

د منابعو فهرس ٤٨

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

مقدمه

الحمد لله رب العالمين الملك الحق المبين قضى بالموت على الخلق أجمعين، لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ"، والصلاة والسلام على سيد الاولين والآخرين وإمام المتقين سيدنا محمد الصادق الأمين وعلى آله وصحبه الطيبين الطاهرين وعلى من تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وبعد:

-بېشكه چې د مرگ سره مخ کېدل او د هغه خوند څكل يوه حتمي او لازمي خبره ده، لكه څنگه چې دا خبره قرآن كريم په ښكاره ډول بيان كړې ده. آن تردې چې د قرآن نه مخكې خلكو هم دا حقيقت منلى و؛ لكه څنگه چې كعب بن زهير ويلي دي.

كُلُّ ابْنِ أَنْثَى وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ.. يَوْمًا عَلَى آلَةٍ حِدْبَاءٍ مَحْمُولٌ

"ژباړه : دهرې ښځې زوى چې وي ، كه يې ژوند هر څو اوږد شي، خو يوه ورځ به خامخا پر يوه كبره تخته (تابوت) وړل كېږي".

-نو كله چې شارع غوښتل چې د انسان د مرگ يادونه زياته شي، نو لومړى يې د هغه زيات ذكر ته هڅونه وكړه، او دويم يې د انسان بدن ته – پرته له نورو مخلوقاتو – داسې ځانگړي احكام ټاكلي، چې دا د الهي تكريم سره سمون لري كوم چې الله جل جلاله د بنى آدمو لپاره ځانگړى كړى دى. دغه احكام د "جنازو احكام" يا "د جنازو فقه" په نوم يادېږي، او دا احكام د فقهي په كتابونو كې موندل كېږي، ځينې وختونه په ځانگړي ډول د "جنازو كتاب" تر عنوان لاندې، لكه څنگه چې دا په سترو حديثي او فقهي تاليفاتو كې ليدل كېږي، او يا هم د عباداتو د فقهي په مختصرو يا عمومي مؤلفاتو كې "د لمانځه كتاب" لاندې راځي.

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

-پټه نه ده چې د جنازو احکام ډېر زیات دي، او د دغو احکامو په برخه کې د علماوو ترمنځ اختلاف هم ډېر دی، نظرونه یې سره مختلف دي: ځینې یو څه حرام گڼي، نور یې مباح بولي؛ ځینې یو څه واجب گڼي، نور یې نه مني؛ ځینې یې سنت گڼي، او نور یې بیا بدعت بولي... همداسې اختلافات روان دي.

-خو موږ دلته غواړو چې په دې پاڼو کې دغه احکام له احتضار (د مرگ د وخت) څخه تر دفنه پورې په لنډ ډول بیان کړو، او د قبرونو د لیدو (زیارت) یادونه هم ورسره وکړو. دا احکام د هغه حالت لپاره دي چې مړی له ناروغۍ وروسته وفات شي – که احتضار یې کړی وي یا نه – خو ناڅاپي مرگ پکې نه شاملېږي، ځکه ناڅاپي مرگ نه ناروغي لري او نه هم احتضار. له الله نه د بڼې خاتمې دعا کوو، او اوس وخت دی چې د موضوع تفصیل ته داخل شو.

-دا دنیا یو لنډ سفر دی، خوراتلونکې نړۍ تل پاتې ده. انسان که هر څومره غافل شي، مرگ او قبر ته تگ حتمي حقیقت دی، چې هېڅوک ترې خلاصون نه لري.

-په دې رساله کې به د قبر وحشتونه، د لومړۍ شپې حالت، د صالح او فاجر انسان تجربې، او د سلفو اقوالو ته اشاره وشي، تر څو زموږ زړونه نرم شي، او عمل ته هڅه پیدا شي.

ژباړه او ترتیب : محمد بشیر مدني

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

لومړۍ . د جنازې تعريف:

جنازې د "جنازة" جمع ده، او دا ټکي د جَنَزَ الشَّيْءُ يَجْزُهُ جَنَازًا څخه اخيستل شوی، چې معني يې ده: پټول يا پوښل.
 "جَنَاة" (د فتحې سره) معنی ده مړ شوی کس،
 او "جَنَاة" (د کسرې سره) معنی يیده هغه تخت يا تابوت چې مړی پرې وړل کېږي.

دويم . احکام يې:

د مړي د احکامو عمومي اصل دا لاندې حديث دی:

“عن أَبِي بَنْ كَعْبٍ قَالَ: إِنَّ آدَمَ لَمَّا حَضَرَ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ: أَيُّ بَنِيَّ إِنِّي أَشْتَهِي مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ، فَذَهَبُوا يَطْلُبُونَ لَهُ، فَاسْتَقْبَلَتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَمَعَهُمْ أَكْفَانُهُ وَحَنُوطُهُ، وَمَعَهُمُ الْفُؤُوسُ وَالْمَسَاحِي وَالْمَكَاتِلُ، فَقَالُوا لَهُمْ: يَا بَنِي آدَمَ، مَا تُرِيدُونَ؟ وَمَا تَطْلُبُونَ؟ – أَوْ مَا تُرِيدُونَ؟ وَأَيْنَ تَذْهَبُونَ؟ – قَالُوا: أَبُونَا مَرِيضٌ فَاشْتَهَى مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ، قَالُوا لَهُمْ: ارْجِعُوا فَقَدْ قُضِيَ قَضَاءُ آبَائِكُمْ، فَجَاؤُوا، فَلَمَّا رَأَتْهُمْ حَوَاءُ عَرَفَتْهُمْ، فَلَاذَتْ بِآدَمَ فَقَالَ: إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنِّي إِنَّمَا أُوتِيتُ مِنْ قَبْلِكَ، خَلَى بَيْنِي وَبَيْنَ مَلَائِكَةِ رَبِّي – تَبَارَكَ وَتَعَالَى – فَقَبَضُوهُ، وَغَسَلُوهُ وَكَفَّنُوهُ وَحَنَطُوهُ، وَحَفَرُوا لَهُ وَالْحَدُّوا لَهُ، وَصَلَّوْا عَلَيْهِ، ثُمَّ دَخَلُوا قَبْرَهُ فَوَضَعُوهُ فِي قَبْرِهِ وَوَضَعُوا عَلَيْهِ اللَّيْنِ، ثُمَّ خَرَجُوا مِنَ الْقَبْرِ، ثُمَّ حَنَوْا عَلَيْهِ التُّرَابَ، ثُمَّ قَالُوا: يَا بَنِي آدَمَ هَذِهِ سُنَّتُكُمْ”^۳.

۲ - لسان العرب لابن منظور مادة جنز، ج ۵ ص ۳۲۴ .

۳ - رواه عبد الله بن أحمد بن حنبل في زوائده على مسند أبيه، والبيهقي في سننه الكبرى، وأبو داود الطيالسي بإسناد ضعيف كما قال الألباني.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

ژباړه : له ابی بن کعب رضي الله عنه روايت دی، وېي ويل: کله چې حضرت آدم عليه السلام ته د مرگ وخت راورسېد، نو خپلو زامنو ته يې وويل: ای زامنو! زه د جنت دمېوو ارمان لرم (هوس مې دی)».

نو هغوی د جنت مېوې د پیدا کولو لپاره لاړل. هغوی ته ملايکې مخې ته شوې، او له ځان سره يې کفنونه، خوشبويه توكي (حنوط)، بېل، **کجوي**، او لوبني (د قبر د کيندلو وسايل) لرل.

ملايکو دوی ته وويل:

«ای د آدم زامنو! څه غواړئ؟ او څه لتوی؟ یا مو اراده څه ده؟ او چېرته روان یئ؟»

هغوی وويل:

«زموږ پلار ناروغ دی، د جنت مېوې يې غوښتي».

ملايکو ورته وويل:

«ستاسو پلار ته فيصله شوې، بېرته لاړشئ، ځکه د هغه حکم (يعني مرگ) نافذ شوی دی».

کله چې هغوی بېرته راغلل، حواء هغوی وليدل او وپېژندل، نو سمدلاسه د آدم عليه

السلام خواته لاړه او ځان يې پرې ولکاوه.

آدم عليه السلام هغې ته وويل:

«لرې شه له ما نه! بېشکه زه له همدې (ستا) له لوري ونيول شوم (يعني دا فتنه زما د تا

له لوري راغله)، ما او زما د رب د ملايکو ترمنځ ما پرېږده».

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

نوملايکو د آدم عليه السلام روح قبض کړ، بيا يې هغه ومينځه، کفن يې کړ، خوشبويه يې کړه، قبر يې ورته وکينده، اولحد يې کړ، لمونځ يې پرې وکړ، بيا هغوی قبر ته دننه شول، هغه يې په قبر کې کينسود، خښتې (يا ډبرې) يې پرې کېښودې، بيا له قبره راووته، خاوره يې پرې واچوله، او بيا يې وويل:

«ای د آدم زامنو! دا به ستاسو طريقه (سنت) وي».

يادونه:

-دا روايت د انسان د ښخولو او جنازې سنت ته اشاره کوي، چې د آدم عليه السلام د وفات پر مهال د لومړي ځل لپاره د ملايکو لخوا تطبيق شو، او دا همغه طريقه ده چې د انسانانو ترمنځ سنت وگرځېد.

۱. احتضار (د مرګ وروستی حالت):

احتضار هغه حالت ته ويل کېږي چې د مرګ نښې ښکاره شي او انسان د مرګ پر درشل وي.

"مُحْتَضِر" (د احتضار په حالت کې) هغه چا ته ويل کېږي چې مرګ ورته رانږدې شوی وي او اجل يې رارسېدلی وي. دا کلمه هم د "حضور" (راموجودېدلو) له ريښې څخه ده، يعنې اجل ورته حاضر شوی دی.

د احتضار نښې (علامات):^۴

د احتضار ډېرې نښې دي چې متخصص کسان يې پېژني، له هغو نه ځينې دا دي:

^۴ - لسان العرب مادة حضر .

^۵ - الشرح الكبير على مختصر خليل لسيد احمد الدردير المالكي المصري (توفي عام ۱۱۰۲هـ) ج ۱ ص ۴۱۴.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

- د سترگو خبره کېدل او پورته کتل،
 - د پښو سستي يا لړزه،
 - د پوزې کېږدنه،
 - د مخ اړخونو (صُدغينو) نرۍ کېدل يا نرۍ ښکارېدل،
 - د مخ پوستکي غزېدل يا کش کېدل.
- له همدې امله مستحب ده (يعنې غوره ده) چې د مُحْتَضَر (مرګ ته نږدې کس) تر څنګ داسې خپلوان حاضر وي:
- چې ښه اخلاق او ښه دين ولري،
 - له هغه سره نرمي کوونکي وي،
 - د هغه په حالاتو پوه وي،
 - او له خدايه ډارېدونکي (متقي) وي.

د مالکي فقهې عالمانو ويلي دي:

- مستحب ده چې له مُحْتَضَر سره لاندې کسان او شيان نه وي:
- حائضه ښځه،
 - جنب (يعنې څوک چې غسل ورباندې فرض وي)،
 - مجسّمه (انځور يا بت)،

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

• د لوبې يا لهوآلات.^٦

همدارنگه مستحب ده چې خوږ بوى (عطريا خوشبويه مواد) ورسره كيښودل شي.

هغه كارونه چې حاضرین يې بايد پام كې ونيسي:

الف . محتضر قبلې ته مخامخ كول:^٧

كله چې داسې ښكاري چې محتضر ته مرگ حتمي شوى او د ژوند تمه يې پاتې ، نه وي نو مستحب ده چې قبلې ته واړول شي.

• دا بايد هغه وخت وشي چې د مرگ ښې روښانه شي نه مخكې له دې چې سترگې خپره

شي، لكه څنگه چې عام خلك يې كوي .

• غوره دا ده چې محتضر پر ښي اړخ واچول شي او سينه يې قبله ته وي.

• كه دا ممكن نه وي، نو پر چپ اړخ قبله ته واچول شي.

• كه دا هم ممكن نه وي، نو پر شا يې كيږدئ، دواړه پښې قبله ته وي، او سريې لږ

رااوچت كړئ څو مخ قبله ته واوري.

ب . تلقين ور كول (د شهادت ويل وروستى شيبه كې):

تلقين دا معنى لري چې د مرگ په وخت كې محتضر ته د "لا إله إلا الله" ويل ورو ورو

يادول، لكه څنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي:

^٦ - كفاية الطالب الرباني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني لأبي الحسن علي بن محمد المنوفي الشاذلي المالكي المتوفى سنة ٩٣٩.

^٧ - كفاية الطالب الرباني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني لأبي الحسن علي بن محمد المنوفي الشاذلي المالكي المتوفى سنة ٩٣٩.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

"خپلو مړو ته 'لا إله إلا الله' تلقين ورکړئ".^۸

ظاهراً دا حديث د تلقين د واجب والي غوښتنه کوي، خو د علماوو اکثريت وايي چې دا کار سنت (مندوب) دی، يعنې غوره دی خو واجب نه دی.

النفراوي المالكي وايي:

هغه څوک چې د محتضر تر څنګ ناست وي، بايد داسې (په نرم آواز) ووايي:

"لا إله إلا الله، محمد رسول الله"،

حتي که "اشهد" (زه شاهد یم) ونه وايي هم قبوله ده،

خو بايد دا دواړه برخې يو ځای ويلې شي، ځکه انسان يواځې د دواړو سره مسلمان ګڼل

کېږي.^۹

تلقين بايد کله وشي؟

- مخکې له دې چې غرغره (غرغره، د روح راوتو حالت) شروع شي، ځکه په دغه وخت کې نورې خبرې نه شي ويلای.
- تلقين هغو ته کېږي چې هوش لري او لا هم د خبرو توان لري.
- که د انسان ذهن بل لور ته تللی وي يا بې هوشه وي، نو تلقين ورته ګټه نه لري.
- که هغه کس چې خبرې نشي کولای، نو بايد په زړه کې د شهادت کلمې تکرار کړي.

^۸ - أخرجه مسلم وغيره في كتاب الجنائز باب تلقين الموتى لا إله إلا الله، زاد البزار وابن حبان بسند صحيح على شرط مسلم: "فإنه من كان آخر كلامه: لا إله إلا الله عند الموت دخل الجنة يوماً من الدهر، وإن أصابه قبل ذلك ما أصابه"، من دخول النار بذنوب لا تخلده فيها.

^۹ - الفواكه الدواني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني لأحمد بن غنيم النفراوي ج ٢ ص ٦٦٤. الموسوعة الفقهية الكويتية، ج ٢ ص ٧٨.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

د تلقين طريقه څنگه وي؟

امام نووي وايي:

ښه دا ده چې تلقين په زوريا تکرار سره نه وي،

مه وای: " لا إله إلا الله"، ووايه .

ځکه دا کار کېدای شي هغه تن ته تنګسيه ورکړي، (په تنګ شي) .

نو ممکن ووايي: "نه یی وایم"، یا ناوړه خبرې وکړي.

بلکې دا کلمه په داسې انداز کې ووايه چې هغه یې واورې،

او خپله پرې پوه شي او وې وایي، یعنې اشاره ورکړه نه امر.

ابو الحسن المالکي وايي:

مه ورته وای: "وايه"، ځکه کېدای شي شیطان ورته ووايي: "د فلاني دین باندې مرګ

وکړه"، او دا سړی ممکن ووايي: "نه"، او خلک به بد گومان وکړي.^{۱۰}

نووي بیا زیاتوي:

که هغه سړي یو ځل شهادت وویل، نو بیا یې تکرار مه کوه،

تر هغه چې کومه بله بې ربطه خبره ونه کړي،

دا د علماوو د اکثر و نظر دی چې یوازې یو ځل ویل بس دی.^{۱۱}

النفرای وايي:

^{۱۰} - المجموع ج ۵ ص ۱۱۰ . كفاية الطالب ج ۱ ص ۵۱۵.

^{۱۱} - المجموع ج ۵ ص ۱۱۰ .

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

تلقين ورکونکي بايد صبر ولري که محتضر کلمه و نه وايي،
 ځکه محتضر هغه مهال داسې حالات ويني چې مور پرې نه پوهېږي،
 او که د هغه ژبه بنده شي يا عقل يې لاړ شي، او شهادت ونه وايي، خود ايمان تصور يې
 زړه کې وي، نو مؤمن دی، او دا به هغه ته ضرر نه رسوي.^{۱۲}

ت. د یس سورت لوستل:

مستحب ده چې د محتضر تر څنګ سورة یس ولولئ،
 يستحب أن يقرأ عند المحتضر سورة یس،
 لکه څنګه چې د ديلمي په روايت کې راغلي: ^{۱۳}
 "هر مړی چې د هغه تر څنګ د یس سورت ولوستل شي، الله به پرې مرګ آسانه کړي".
 رواه أبو الدرداء و أبو ذر رضي الله عنهما .
 - د امام احمد بن حنبل په مسند کې روايت دی:

غضيف بن الحارث الثمالي صحابي ته د مرګ سختي راغله،
 نو وې پوښتل: «له تاسو څوک د یس سورت لوستلی شي؟»
 صالح بن شريح السکوني یس سورت ولوست،
 کله چې آيت ۴۰ ته ورسېد، هغه روح ورکړه.
 حاضر مشايخو وويل: "کله چې د مري تر څنګ یس ولوستل شي، نو سختي پرې سپکېږي".

^{۱۲} - الفواکه الدواني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني لأحمد بن غنيم النفراوي ج ۲ ص ۶۶۴ .
^{۱۳} - لما أَسْنَدَهُ الديلمي إلى أبي الدرداء وأبي ذر قالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَيُفْرَأُ عَنْدَهُ
 يَسُ إِلَّا هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْهِ"،

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

د مالګي متاخر علماو، شافعيه او حنابلې فقهاؤ هم دا ويلي دي.^{۱۴}

ث. د ستوني او شونډو نرميدل:

مستحب دي چې حاضر کسان د محتضر ستوني په اوبو يا مشروب سره لوند وساتي،

او شونډې يې په لمډې پنبې سره نرمې کړي،

ځکه کېدای شي د مرګ له سختيو يې ستوني وچ شي،

او بيا د خبرو توان له لاسه ورکړي.

دا کار د هغه حالت سپکوي،

او د شهادت ويلو توان يې زياتوي.

ج. په الله جل جلاله اميد او حسن ظن ورکول:

که حاضرین وويني چې محتضر مايوس شوی يا د الله له رحمت څخه نا اميده ښکاري،

نو پر هغوی واجب دي چې هغه ته د الله په رحمت اميد ورکړي،

او د الله په ښښه يې خوشبين کړي.

دا ځکه که محتضر په الله جل جلاله بد گومان ولري، نو کفري مرګ ته نږدې کېږي، او

پدې سره به هلاک شي. نعوذ بالله

^{۱۴} - وفي مسند الإمام أحمد ما نصه: "حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا صَفْوَانُ حَدَّثَنَا الْمَشَيْخَةُ أَنَّهُمْ خَضَرُوا غُضَيْفَ بْنِ الْخَارِثِ الثَّمَالِيَّ (وهو صحابي جليل) حِينَ اسْتَدَّ سَوْفَهُ فَقَالَ هَلْ مِنْكُمْ أَحَدٌ يَقْرَأُ يَس؟ قَالَ فَقَرَأَهَا صَالِحُ بْنُ شَرَنْجِ السَّكُونِيُّ فَلَمَّا بَلَغَ أَرْبَعِينَ مِنْهَا قُبِضَ، قَالَ فَكَانَ الْمَشَيْخَةُ يَقُولُونَ إِذَا قُرِئَتْ عِنْدَ الْمَيِّتِ خَفَّفَ عَنْهُ هَذَا؛ وَبِهِ قَالَ متاخرُوا المالكية والشافعية والحنابلة.

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۲. د روح وتل (وفات):

کله چې محتضر سړی روح وسپاري او حاضر کسان يقين وکړي چې مړ شوی دی، دا د لاندې نېسو له لارې پېژندل کېږي:

- د نفس بندېدل (نور سا نه اخلي)،

- او شونې يې خلاصې پاتې شي.

په دې حالت کې پر حاضرینو ځینې احکام لازم کېږي، چې دا دي:

۱. د سترگو پټول، ښکلول او دعا ورته کول:

- باید د مړي سترگې پټې شي،

- او په تندي یا د سترگو تر منځ ښکل (مچو) شي،

- بیا دې ورته د خیر دعا وشي،

- او باید د بدن د پوښلو لپاره یو څادر پرې واچول شي.

لکه څنګه چې ام سلمه رضي الله عنها روایت کوي:

رسول الله ﷺ د ابو سلمه کره راغی،

هغه وفات شوی و او سترگې يې خلاصې وې،

رسول الله ﷺ يې سترگې پټې کړې او وې ويل:

"کله چې روح وځي، نو سترگې ورپسې ځي".

د هغه کورنۍ خلک وژړل، رسول الله ﷺ وويل:

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

"پر ځان مه بد دعا کوي، يواځې خير ووايي، ځکه ملايکې ستاسو پر خبرو آمين وايي".

بيا يې دا دعا وکړه:

"اي الله! ابو سلمه وبخښه، د هدايت شويو خلکو په ډله کې يې مقام لوړ کړه،

د هغه لپاره په پاتې اولاد کې خير واچوه،

موږ او هغه وبخښه، اي د عالمونو ربه!

قبر ورته پراخ کړه، او پکې نور ورکړه [۱۹]".^{۱۵}

۲. بنکول او ژړل (لکه څنگه چې رسول الله ﷺ وکړل):

-، وَلَمَّا وَرَدَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ فَكَشَفَ

عَنْ وَجْهِهِ ثُمَّ أَكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ وَبَكَى حَتَّى رَأَيْتُ الدَّمْعَ تَسِيلَ عَلَى وَجْنَتَيْهِ .^{۱۶}

-په روايت کې راغلي چې رسول الله ﷺ د عثمان بن مظعون رضي الله عنه مړي ته راغی،

د هغه مخ يې لوڅ کړ،

بنکول يې کړ او وي ژړل، داسې چې اوبښکې يې پر مخ راغلې .

^{۱۵} - لحدیث أم سلمة قالت: دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم على أبي سلمة وقد شق بصره فأغمضه ثم قال إن الروح إذا قبض تبعه البصر، فضج ناس من أهله فقال لا تدعوا على أنفسكم إلا بخير فإن الملائكة يؤمنون على ما تقولون، ثم قال: اللهم اغفر لأبي سلمة وارفع درجته في المهديين واخلفه في عقبه في الغابرين واغفر لنا وله يا رب العالمين وأفسح له في قبره ونور له فيه [۱۹]؛^۱ وَلَمَّا وَرَدَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ ثُمَّ أَكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ وَبَكَى حَتَّى رَأَيْتُ الدَّمْعَ تَسِيلَ عَلَى وَجْنَتَيْهِ [۲۰]، وَيَقُولُ مُغَمِّضُهُ: "بِسْمِ اللَّهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، اللَّهُمَّ يَسِّرْ عَلَيْهِ أَمْرَهُ، وَسَهِّلْ عَلَيْهِ مَا بَعْدَهُ، وَأَسْعِدْهُ بِلِقَائِكَ، وَاجْعَلْ مَا خَرَجَ إِلَيْهِ خَيْرًا مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ"، وَيَلْتَمِسُ مَفَاصِلَهُ وَيَرُدُّ ذِرَاعِيَهُ إِلَى عَضُدَيْهِ ثُمَّ يَمْدُهَا ، وَيَرُدُّ أَصَابِعَ يَدَيْهِ إِلَى كَفَيْهِ ثُمَّ يَمْدُهَا، وَيَرُدُّ فَخَذَيْهِ إِلَى بَطْنِهِ، وَسَاقِيَهُ إِلَى فَخَذَيْهِ ثُمَّ يَمْدُهَا، وَيَتْرَكُ عَلَى شَيْءٍ مُرْتَفِعٍ مِنْ لَوْحٍ أَوْ سُرِيرٍ، لئلا تصيبه نداوة الأرض فيتغير ريحه، ويجعل على بطنه حديد، أو طين يابس، لئلا ينتفخ، وهذا متفق عليه في الجملة، وكل هذا تمهيدا لتغسيله..

^{۱۶} - خرجه الترمذي في سننه عن أمنا عائشة وقال حديث صحيح.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۳. د سترگو پټولو پر مهال دعا:

هغه څوک چې د مري سترگې پټوي، دا دعا دې وايي:

"بِسْمِ اللَّهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ،

اې الله! د ده کارونه ورته اسان کړه،

هغه څه چې له مرگه وروسته راځي، آسان يې کړه،

د الله جل جلاله سره په لقاء (يو ځای کيدو) يې خوشحاله کړه،

او دا بدلون ده ته له هغه حالت نه غوره کړه چې ترې راووت".

۴. د مفصلونو نرمول او بدن برابرول:

د روح له وتو وروسته، بايد د مري بدن په لاندې ډول نرم او برابر شي:

- دواړه لاسونه يې د اوږو خواته تاو شي، بيا بيرته سم کړل شي،
- د گوتو بندونه د لاس ورغوي پر لور راواړول شي، بيا سم کړل شي،
- دواړه ورنونه د نس خوا ته راکش کړل شي،
- او دواړه پڼۍ د ورنو خوا ته راواړول شي، بيا يې سم کړي.
- ويترك على شيء مرتفع من لوح أو سرير، لئلا تصيبه نداوة الأرض فيتغير ريحه، ويجعل على بطنه حديد، أو طين يابس، لئلا ينتفخ، وهذا متفق عليه في الجملة، وكل هذا تمهيدا لتغسيه..

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۵. مړی د پریولور ځای کېښودل شي:

- مړی باید پریولور ځای کېښودل شي، لکه:
لرگینی تخته یا تخت، یا بستره.
- دا ځکه چې که پر ځمکه کېښودل شي، د ځمکې لوند والی ممکن بدن خراب کړي یا بد بوی ورکړي.

۶. پر خېټه د فلزي یا وچې خټې ایښودل:

- پر خېټه دې یو دروند شی کېښودل شي،
لکه: اوسپنه، یا وچه خټه (کودی).
 - دا ځکه چې خېټه باد نیسي ترڅو مړی ونه پرسېږي.
- دا ټول کارونه د مړي غسل ته د چمتو کولو لپاره ترسره کېږي،
او دا په اجمالي ډول د ټولو فقهاوو ترمنځ منل شوي اتفاقي کارونه دي.

۳. د مړي تجهیز (برابرول) :

د تجهیز نه مطلب دا دی چې مړی ووينځل شي (غسل ورکړل شي) او کفن ورته واچول شي، ترڅو د هغه لپاره د د جنازې لمونځ ادا شي او خاورو ته وسپارل شي.

الف. د مړي غسل ورکول (تغسيل): (فضل من غسَل ميتًا وحفر له القبر) :

قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم :- ((من غسَل ميتًا فکتم عليه، غفر الله له أربعين مرة، ومن کَفَن ميتًا کساه الله من سندس وإستبرق في الجنة، ومن حفر لميت قبرًا فأجَّنه فيه أجرى الله له من الأجر كأجر مسکن أسکنه إلى يوم القيامة))؛

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

ژباړه : -دا حدیث د رسول الله ﷺ له مبارکو ارشاداتو څخه دی، چې د مړي د غسل، کفن، او قبر کیندلو فضیلت بیانوي.

-رسول الله ﷺ وفرمایل: "څوک چې مړی پرېولي (غسل ورکړي) او پر هغه پرده واچوي (عیبونه یې پټ کړي)، نو الله تعالی به هغه ته څلوېښت ځله بخښنه وکړي.

او څوک چې مړی کفن کړي، الله تعالی به هغه ته د جنت د دیبایي او ابریشمي جامو لباس ورکړي.

تشریح:

دیبایي (سُندس) او ابریشم (استبرق) دواړه د جنت د لوړو او نرم، ښکلي، قیمتي جامو ډولونه دي، چې په قرآن او حدیث کې یاد شوي دي.

- سُندس (دیبایي): نرم، نازک، زرغون او ښکلی ابریشم.

- استبرق: غلیظ، دروند، براق او قیمتي ابریشم.

دا دواړه جامې په دنیا کې نارینه وو ته حرامې دي، خو په جنت کې حلالې دي، او د الله د خاصو نعمتونو برخه ده.

"الله به هغه ته د جنت ښکلي، نرم او قیمتي جامې ورکړي".

یعنې دا یو ډول جایزه او احترام دی له خوا د الله ﷻ، هغه چا ته چې د مړي کفن ورکوي.

او څوک چې مړي ته قبرو کیندي او هغه پکې ځای پر ځای کړي، الله به ورته داسې اجر ورکړي

لکه یو څوک چې یو سړی تر قیامته پورې په کور کې وساتي (ځای ورکړي).

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

پدې حديث کې درې لوی کارونه ذکر شوي دي:

۱. غسل ورکول + راز ساتل = څلوېښت ځله بڅېښنه

۲. کفن ورکول = د جنت لباس

۳. قبر ګندل او مړې پکې ښخول = د کور برابر اجر تر قیامته

که غواړې، دا حديث درته د حفظ لپاره مختصراً پوهنیز طرز ته هم برابر وم.

۱۷

تغسيل دا دی چې د مړي ټول بدن په سنت طریقي سره په اوبو ومینځل شي.

د ډېرو فقهاوو (علماوو) نظر دا دی چې مسلمان مړي ته غسل ورکول فرض کفایه دي،

یعنې که یو شمېر خلکو دا کار وکړ، له نورو څخه ساقط شو، او که هیڅوک یې ورنکړي، نو

ټول به ګناهګاري.

-د مړي د غسل ورکولو هدف یوازې نظافت (صفایي) نه دی، بلکې دا یو عبادي عمل هم

دی. دلیل یې دا دی چې که چا تازه غسل کړی وي، او بیا مړ شي، بیا هم باید غسل ورکړل

شي.

او که د مړي بدن ته د اوبو استعمال ناممکن شي، نو باید تیمم ورکړل شي، سره له دې

چې تیمم صفایي نه لري، خو دا عمل هم عبادي حیثیت لري.

د مړي غسل ورکول، که نارینه وي که ښځه، د جنابت د غسل په څېر ترسره کېږي.

۱۷ - رواه الحاکم (۱۳۰۷)، وصححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (۳۴۹۲).

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د مري د غسل وركولو مهم شرطونه:

- غسل وركوونكى بايد امين، باوري او ديندار كس وي،
- بايد د مري د تجهيز په احكامو ښه عالم وي.

لكه چې رسول الله ﷺ فرمايلي: لقوله صلى الله عليه وسلم: "لِيُغَسَّلَ مَوْتَاكُمْ الْمَأْمُونُونَ"

"ژباړه: ستاسو مړو ته دې هغه كسان غسل وركوي چې باوري وي".^{۱۸}

غسل ته لازمه تياري:

- مړى دې يو پټ او تنها ځاى ته يووړل شي،
- داسې ځاى چې يوازې غسل وركوونكى او ضروري مرسته كوونكى كس پكې وي، نور مه داخلېږي.
- د ډېرو علماوو په نزد، د مري غسل پر مهال بخور (خوربويه خوشبويي) استعمالول مستحب دي،
- تر څوكه له مري ناوړه بوى راځي، پټ شي.
- دا بخور بايد په خاصه توگه د بطن د فشار پر وخت ډېر شي.

كوم شيان بايد ونه شي؟

د حنفي، مالكي او شافعي (زور قول) له نظره:

- د مري ويښتان نه گمنځ كېږي .
- نوكان يي نه لنډېږي،

^{۱۸} - خرجه ابن ماجة في كتاب الجنائز من سننه عن سيدنا ابن عمر.

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

• د شرم د ځای وېښتان نه خړيل کېږي،

• بغل وېښتان نه ويستل کېږي.

ځکه دا کارونه د ژونديو د زينت لپاره وي، او مرگ د زينت ځای نه دی.

د غسل طريقه (کام په کام):

۱. مړی دلته جامو وويستل شي (موزې، پتلون، کميس...).

۲. په نرمه توگه د کينولۍ شي، چې شا ته يو څه مایل وي .

۳. بنۍ لاس دې د مړي شاته د سر لاندې کېښودل شي، تر څو سړي ځورند پاتې نشي.

۴. چپ لاس دې دمړي په خيټه راکش کړل شي، په لږ فشار سره (څو ځله)، تر څو د معدې کثافات راووي.

۵. بيا دې مړی د شا پر خوا ځملولی شي.

۶. په لاس دې د ټوکر (رخت) يوه ټوټه وتړل شي، يا دې دسکښې/دستانې واغوستل شي.

۷. د مړي مخفي ځای (فرج) دې ومينځل شي.

۸. بيا ددا ټوکر وغورځول شي.

۹. نوی ټوکر دې لاس ته وتړل شي او لاس دې په صابون ومينځل شي.

۱۰. د مړي خوله، غاښونه، پوزه د پاک شي.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۱۱. مري ته دې اودس ورکړل شي، د نيت سره.

۱۲. د مري سر، ريره او مخ دې په صابون يا سدرومينځل شي.

۱۳. غسل کوونکي دې د مري بني اړخ شروع کړي، بيا کين اړخ.

"ژباړه : د حضرت ام عطيه رضي الله عنها حديث دی چې : مورته رسول الله صلى الله عليه

وسلم وفرمايل : له بني طرفه يې پيل کړئ، او د اودس ځايونه يې ومينځئ".^{۱۹}

۱۴. بيا دې مري د چپ اړخ ته واړوئ، ترڅو د شا بني اړخ ومينځل شي.

۱۵. بيا يې بني اړخ ته واړوئ، ترڅو د شا کين اړخ ومينځل شي.

۱۶. د صابون يا بل پاکوونکي شي په استعمال سره، ټول بدن پاک شي.

۱۷. په پای کې دې د سر نه تر پښو پوري يو ځل اوبه پرې واچول شي.

د غسل شمېر:

• يو ځل غسل کافي دی، خو سنت دا دی چې:

○ درې ځله يا پنځه ځله غسل ورکړل شي، يا تر هغو چې اړتيا وي.

○ په وروستۍ ځل غسل کې دې کافور (خوشبويه توکي) استعمال شي.

لکه چې رسول الله ﷺ د خپلې لور فاطمې رضي الله عنها په غسل کې وفرمايل:

^{۱۹} -- لحدیث أم عطية رضي الله عنها قالت : قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في غسل ابنته: (ابدأن بميامنها ومواضع الوضوء منها) ^{۱۹}

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

"هغې ته درې يا پنځه (يا زيات) ځله غسل ورکړئ،

د اوبو او سدر سره، او په وروستۍ ځل کې کافور واچوئ".

د غسل وروسته:

• کله چې غسل خلاص شي، غسل ورکونکي بايد:

○ مړی وچ کړي (د توکړيا توليه سره ،

○ تر څو د کفن جامې پرې لندې نه شي.

ب – د ميت تکفين (کفن ورکول)

مستحب ده چې د ميت لپاره تر ټولو ښه او پراخ کفن وکارول شي، او دا لومړی هوار کړل

شي، څو چې ښکلی ظاهري ښه ولري. لقول رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إِذَا كَفَّنَ

أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنْ كَفَنَهُ"^{۲۰}

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي:

"کله چې تاسې خپل ورور ته کفن ورکوئ، نو ښه کفن ورکړئ".

۱. لومړی کفن هوارېږي، او پر هغه حنوط (خوشبويي) اېښودل کېږي.

۲. بيا دوهم کفن چې د ښکلا او پراخوالي له مخې دوهم وي، هوارېږي، او پر هغه

حنوط او کافور اېښودل کېږي.

۳. بيا درېيم کفن هوارېږي او پر هغه هم حنوط او کافور اېښودل کېږي.

^{۲۰} - خرجه الإمام مسلم في كتاب الجنائز من صحيحه عن سيدنا جابر بن عبد الله .

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

يادونه: د پورته کفن يا جنازې پر تخې باندې حنوط مه ږدئ، ځکه ابوبکر صديق رضي الله عنه ويلي: "پر کفن مې حنوط مه ږدئ".

- ميت بايد په يوې جامې سره پوښل شوی انتقال شي.
- د غسل وروسته مړی وچ شوی ، د کفن پر سر کېښودل شي.
- پنبه چې په حنوط او کافور خوشبويه شوې وي ، د ميت د مقعد ترمنځ ځای کړي کېښودل شي او بيا وتړل شي.
- د خولې، پزې، سترګو، غوږونو، او زخمونو ځايونو باندې هم پنبه له خوشبوي سره کېښودله شي، تر څو يې بد بوی پټ شي.
- د سجدو ځايونه بايد خوشبويه شي، ځکه دا ځايونه د عبادت له امله شرافت لري.

کفن بايد داسې وتړل شي:

- لومړی، هغه خوا چې د ميت بنی اړخ ته ده، کينې طرف ته تاوېږي.
- بيا کينې خوا بنی اړخ ته.
- دوهم او درېيم کفن هم همداسې تاوېږي.
- زيات پاتې کفن د سر خوا ته د عمامې په شکل او د پښو خوا ته د پښو سره د جمع شي.
- د انتقال پر وخت د خپرېدو له وېرې، کفن کلک وتړل شي، خو په قبر کې دغه تړل خلاصول کېږي.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

دا د جمهور علماوو مذهب دی.

یقیناً، دلته د میت د کفن ترتیب (یعني څنګه باید کفن ورکړل شي) په ساده او مرحلو کې

تشریح شوی:

د میت د کفن ترتیب (په ساده ډول):

۱. د کفن ټوټې چمتو کول:

- نارینه لپاره معمولاً درې ټوټې کفن ورکول کېږي:

۱. ازار (لاندې ټوټه) .

۲. قمیص یا پیراهن (منځنۍ ټوټه)

۳. لفافه یا چادر (بهرنۍ ټوټه)

۲. کفن هوارول:

- درې ټوټې یو پر بل هوارېږي، داسې چې:

- تر ټولو ښکلی او پراخ کفن لاندې وي.

- دوهم تر هغه لږ ښکلی، او بیا درېیم.

- هره ټوټه مخکې له هوارولو خوشبويي (حنوط یا کافور) پرې واچوي.

۳. میت تیارول:

- میت ته به غسل ورکړل شوی، وچ شوی، او ستر ځایونه به یې پوښل شوي وي.

- د بدن خاصو ځایونو ته پنبه واچوي، لکه:

- د پښو ترمنځ، د خولې، پزې، سترګو، غوږونو، او زخمونو باندې.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

○ سجده کوونکي ځایونه هم خوشبوي کړئ.

۴. د کفن ترتیبول:

• میت په کټ یا تختې باندې د ملا پر شا دکېښودل شي.

• بیا کفن داسې برابر کړئ:

○ لومړی ټوټه د میت د کین اړخ څخه راواخلئ، د بني اړخ خوا ته یې تاو کړئ.

○ بیا د بني اړخ ټوټه د کین اړخ خوا ته راوړئ.

○ همداسې دوهمه او درېیمه ټوټه هم په نوبت تاوېږي.

۵. فاضل کفن ټولول او تړل:

• که کفن زیات پاتې شي:

○ د سر خوا ته یې د عمامې په شکل ټول کړئ.

○ د پښو خوا ته یې پر پښو تاو کړئ.

• د انتقال پروخت د خپرېدو نه ډډې لپاره کفن کلک وټړئ.

• کله چې په قبر کې کېښودل شي، دا بندونه خلاصېږي.

دا ترتیب د جمهور فقهاوو (ډېرو علماوو) له نظره غوره او مستحب دی.

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د ښځې د کفن توپیر له نارینه سره:

۱. د کفن ټوټې:

ترتیب	نارینه	ښځه
1	ازار (لاندې ټوټه)	ازار
2	قميص / پيراهن	قميص / پيراهن
3	لفافه (چادر/بهرنۍ ټوټه)	لفافه
4	×	ځمار (يعني د سرپوښ يا نقاب)
5	×	د سينې بند/سينه بند يا سينه پيچ (ځينې علما ورته "خرقه" وايي)

يعني، د ښځې کفن معمولاً له پينځه (۵) ټوټو جوړ وي، خو د نارۍ کفن يوازې له درې (۳) ټوټو جوړ وي.

۲. د ځمار (سرپوښ) استعمال:

- دا ځانګړې ټوټه د ښځې د سر، مخ او غاړې د ستر لپاره ده.
- وروسته له قميص، دا د سرته وتړل شي، ترڅو مخ او ويښتان يې پټ شي.

۳. د سينې پوښ يا خرقه:

- دا يوه نرۍ اوږده ټوټه وي چې د سينې پر سر راچاپېره شي.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

- هدف يې دا دی چې د بدن د بڼې څرګندېدلو مخنيوی يې وشي.

د کفن ورکولو طريقه:

۱. د بڼې بدن ته دومينځل شي (لکه نارینه).
۲. بدن د وچ کړل شي، او په حساسو ځايونو د پنبه او خوشبويي کيښودله شي.
۳. قميص د ورپه تن کړل شي.
۴. ځمار (نقاب) د د سر او مخ پوښلو لپاره وکارول شي.
۵. سينه بند دد سيني پر سرونه ووتل شي.
۶. ازار او لفافه د د بدن تاوولو لپاره وکارول شي.
۷. کفن د تاو شي، لکه څنګه چې نارينه ته لېږي، خو د زيات احتياط سره.
۸. د کفن اضافي برخې (که پاتې شي) د سر او پښو خوا ته د راټولې شي.
۹. کفن تړل کېږي، او بيا د دفن پر مهال خلاصېږي.

مهمه يادونه:

- د بڼې د بدن پټ والي ته بايد ډېر زيات پام وشي، حتی د غسل پروخت هم يوازې محرمو بڼځو ته يې غسل ورکول روا دی.
- که بڼځه ځنثی (نا معلومي جنس) وي، بيا تيمم ورکول کېږي (پورته مو تفصيل ورکړی).

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

د ځانگړو حالتونو درلودونکو مړو تجهیزات:

۱. سوځېدلی میت (محترق):

- که غسل ممکن وي، باید غسل ورکړل شي، ځکه یوازې د جگړې شهید (میت) ته غسل نه ورکول کېږي.
- که دغسل ورکولو سره د بدن د ټوټه کېدلو وېره وي، نو اوبه د پر بدن توی شي، خو لاس مه وروړئ.
- که اوبو تاوان کاوه، نو تیمم ورکړئ.
- که ځینې ځایونه مینځل کیدل، او ځینې نه، نو کوم چې مینځل یی ممکن وي، غسل ورکړئ او نور ته تیمم ورکړئ.

۲. زخمي مړی (جريح):

- مالکيه او حنابله وايي: که غسل ممکن وي، غسل دورکړئ، که نه، نو اوبه د پرې توی کړئ.
- که د اوبو له امله د بدن شلېدلو وېره وي، تیمم ورکړئ.
- شافعيه وايي: که غسل تاوان رسوي، تیمم ورکړئ، ځکه هدف طهارت دی.
- "که چیرته په مړي باندې زخمونه وي او ویره وي چې د غسل له امله به ژر خراب شي (ورپړي) وروسته له دفن څخه، بیا هم باید غسل ورکړل شي، ځکه چې ټول خلک بالاخره د خرابېدو (ورپړېدو) خواته روان دي".

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۳. ځان وژونکی مړی (منتحر):

- د علماوو په نظر، ځان وژونکی مسلمان دی، نو باید غسل، کفن، او جنازه پرې وشي.

۴. سقط شوی (بی وخته پیدا شوی) ماشوم (السقط):

- که د ماشوم بڼه معلومه وي، نو:
 - که ژوندی وزېږي (استهل الصبي)، غسل، کفن، او جنازه پرې واجب ده.
 - که ژوندی نه وي، نو اختلاف شته.
 - حنابلې وايي: که څلور میاشتې یې پوره کړي وي، غسل او جنازه د پرې وشي، ځکه روح پکې پوکل شوی ده.
 - که تر څلورو میاشتو کم عمر ولري، نه غسل ورکول کېږي، نه جنازه، یواځې په توتې کې تاوېږي او ښخېږي.
- ژباړه: حضرت مغیره رضی الله عنه ویلي چې نبی صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: بې وخت پیدا شوي ماشوم باندې د لمونځ وکړی شي.^{۲۱}

^{۲۱} - أخرجه الترمذي في الجنائز: باب ما جاء في ترك الصلاة على الجنين حتى يستهل، "رقم الحديث ۱۰۳۲، وابن ماجه " في الجنائز: باب ما جاء في الصلاة على الطفل رقم الحديث ۱۵۰۸، وقال الترمذي: هذا حديث قد اضطرب الناس فيه فرواه بعضهم عن أبي الزبير، عن جابر، عن النبي صلى الله عليه وسلم مرفوعاً، وروى عن جابر موقوفاً، وكأن هذا أصح من الحديث المرفوع.

^{۲۲} - لما رَوَى الْمُغِيرَةُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "...وَالسَّقَطُ يُصَلَّى عَلَيْهِ"^{۲۲}

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

ه. خنثی مشکل:

- که کوچنی وي، نارینه او ښځینه دواړه غسل ورکولای شي.
 - که لوی وي، نه نارینه غسل کولای شي، نه ښځه – بلکې تیمم ورکول کېږي.
 - شافعيه وايي: که محرم ولري، محرم يې غسل ورکوي، د جنسیت پروا نه شته.
- يادونه: د دې ټولو کسانو د تکفين احکام هم د غسل په څېر دي.

نور فرعي احکام:

۱. غسل ورکوونکي ته غسل:

- د مالکيه جمهور (پرتله له ابن القاسم) وايي: غسل ورکوونکي ته غسل نشته، ځکه دا غسل جنابت يا حدث نه دی.

۲. د غسل اجره (مزدوري):

- جمهور فقها وايي: د ميت غسل لپاره د اجورې اخيستل روا دي.
- احناف وايي: غوره دا ده چې بې اجورې غسل ورکړل شي.

۴ – د جنازې لمونځ او د هغې احکام

د جنازې لمونځ:

د مري لمونځ د كفایه فرضونو څخه دی. د اکثر و فقهاؤ (علماوو) په اند، يعنې که يو شمېر مسلمانان يې ادا کړي، له پاتې ټولو څخه ساقط کېږي؛ خو که هېڅوک دا لمونځ ونه کړي، ټول به گناهگار وي.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د امام د درېدو ځای (مقام) د جنازې ترڅنګ:

- د نارینه مري ترڅنګ امام بايد د سريا سيني مخې ته ودرېږي.
 - د ښځې مري لپاره امام بايد د ملا شاته يا منځ ته ودرېږي.
 - د خنثي (بې تفکيک جنسه) مري لپاره بايد د امام دريځ د سيني او منځ ترمنځ وي.
- دا د حضرت انس رضی الله عنه له عمل نه اخیستل شوی، چې د رسول الله ﷺ سنت هم دی.

- که امام بل ځای ته ودرېږي (مثلاً د ښځې د سريا د نارینه ملاته مخامخ)، لمونځ یې صحیح دی خو د سنتو خلاف عمل دی.

- که په یو وخت کې څو جنازې وي، د ځای ترتیب یې داسې دی:

۱. نارینه به تر ټولو مخکې د امام خواته درېږي .

۲. وروسته ماشومان

۳. بیا خنثی

۴. بیا ښځې

۵. بیا نجونې

- که ټول نارینه وي، تر ټولو بهتر او مشر به د امام خواته کېښېښوول کېږي.

- دا حکم هغه وخت دی چې ټول مري یوځای ته راوړل شي،

که یو په بل پسې راځي، لومړی راوړل شوی به مخکې وي.

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د جنازې لمونځ څلور تکبېرونه لري پدې سره د ټولو علماوو اجماع ده.

د تکبېرونو ترتیب:

۱. لومړی تکبیر:

○ لاسونه پورته کوي

○ "أعوذ بالله" او "بسم الله" وايي

○ فاتحه شریفه لولي

(دا د شافعي او حنبلي مذهب قول دی).^{۲۳}

○ خو حنفیه او مالکیه وايي: په جنازه کې قرائت نشته.

۲. دوهم تکبیر:

○ درود ابراهیمي وايي: (اللهم صل على محمد...)

۳. درېیم تکبیر:

○ د مړي لپاره دعا، استغفار

۴. څلورم تکبیر:

○ د شافعي او مالکی مذهب مطابق بیا هم دعا کوي

○ بیا یو سلام یا دوه سلامونه وايي

ټول قرائتونه او دعاوې په خفیه ډول (پټه) وي، که د ورځې وي یا د شپې، جهر پکې نشته.

^{۲۳} - [حجتهم عن طلحة بن عبد الله بن عوف قال: "صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَلَى جَنَازَةِ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، قَالَ: لَتَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ" رواه البخاري.

د مري احڪام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

د مري لپاره سنتي دعاوې :

د رسول الله ﷺ دعا:

عن عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَنَازَةٍ فَحَفِظْتُ مِنْ دَعَائِهِ "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِ وَالْبَرْدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ" ٢٤

ترجمه: عوف بن مالک رضی اللہ عنہ وایي:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو مري جنازه وکړه، نو ما د هغه له دعا څخه دا الفاظ زده کړل:

"اې الله! ده ته بخښنه وکړه، رحم پرې وکړه، روغ رمت يې کړه، او دگناهونو څخه يې تير شه ،

د هغه مېلمستيا (استقبال) ته عزت ورکړه، د هغه قبر پراخ کړه،

او هغه په اوبو، واورو او يخ سره پاک کړه،

او له گناهونو يې داسې پاک کړه لکه څنگه چې سپين کالي له چټلي نه پاکېږي،

او هغه ته داسې کور ورکړه چې د هغه له کور نه بهتروي،

او داسې کورنۍ ورکړه چې د هغه له کورنۍ نه بهتري وي،

او هغه جنت ته داخل کړه،

او د قبر له ازمېښت او د دوزخ له عذابه يې وساته".

٢٤ - رواه مسلم في كتاب الجنائز .

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

بله دعا د ابوهريره رضي الله عنه نه:

اللهم اغفر لحينا وميتنا، وشاهدنا وغائبنا، وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأنثانا...

وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا صلى على جنازة يقول: "اللهم اغفر لحينا وميتنا وشاهدنا وغائبنا وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأنثانا، اللهم من أحييته منا فأحيه على الإسلام، ومن توفيته منا فتوفه على الإيمان، اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده" ، ٢٥

ژباړه: ابوهريره رضي الله عنه واي:

رسول الله ﷺ به چې كله د جنازې لمونځ كاوه، نو دا دعا به يې ويله:

"اې الله! زموږ ژونديو ته، مړو ته، حاضرينو ته، غايبينو ته، كوچنيانو ته، مشرانو ته، نارينه وو ته او ښځو ته ښه بڼه وكړه.

اې الله! له موږ نه چې تا ژوند وركړی، هغه پر اسلام ژوندی وساته،

او له موږ نه چې تا وفات كړی، هغه په ايمان وفات كړي.

اې الله! ته موږ له دې مړي نه د اجر څخه محروم مه كړه،

او د ده له وفات وروسته موږ گمراه نه كړي".

د مالکيه وو مشهوره دعا:

اللهم إنه عبدك، وابن عبدك، وابن أمتك، كان يشهد أن لا إله إلا أنت... إن كان محسناً فزد في إحسانه...

٢٥ - رواه مسلم وأصحاب السنن..

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

- که مړه بڼه وي، دعا دې د بڼځینه صیغې سره وشي.

- که ماشوم وي، داسې دعا دوشي:

اللهم اجعله لنا سلفاً، وفرطاً، وأجراً وذخراً

يعني: دا ماشوم چې زموږ څخه مخکې تللی، اجراو ذخيره وگرځوي.

- که دعا يې نه وي زده، نو هره دعا کولی شي چې وي وای .

- که څوک د جنازې له لومړي تکبير وروسته ورسپري (مَسْبُوق):

ابن قدامه حنبلي وايي:

• که له امامه د تکبيرونو څه پاتې شي، هغه به وروسته متواتر قضا راوړي.

• که له امام سره سلام وگرځاوه او قضا يې ونه کړه، هم صحيح ده.^{۲۶}

- امام مالک، امام ثوري، امام شافعي هم وايي چې قضا راوړل يې مستحب دي،

خو که څوک يې ونکړي، لمونځ صحيح دی.

د جنازې د لمانځه ځای (بايدچيرې وشي؟)

په مسجد کې:

• سنت ده چې جنازه په مسجد کې وشي . لما ثبت أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِيهِ

عَلَى سَهْلٍ وَسَهْلٍ ابْنِي بَيْضَاءَ^{۲۷}

ژباړه: "کله چې دا ثابته شوې ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدې ځای کې

د سهيل او سهيل د بيضاء د زامنو جنازه کړې ده." - شافعيه دا غوره بولي.

^{۲۶} - المغني في شرح الخرقي في الفقه ج ۴/ص ۴۳.

^{۲۷} - رَوَاهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَمْنَا عَائِشَةَ .

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

• مالګه او احناف وايي: دا کار مکروه دی.

• حنبله وايي: جایز دی، خو په دې شرط چې مسجد چټل نه شي.

په هدیره (قبرستان) کې:

• حنفي، مالګي، او یو روایت له امام احمد نه وايي: جایز دی،

ژباړه: علاء بن زیاد ورته وویل: آیا د رسول الله ﷺ جنازه داسې وه چې د ښځې لپاره یې

د ملا (شا) خواته درېدلی و او د سړي لپاره د سر خواته؟

هغه وویل: هو، همداسې وه. ځکه رسول الله ﷺ د قبر په سر لمونځ کړی. ^{۲۸}

• بل روایت وايي: مکروه دی — دا د امام شافعي، ابن عباس، او نورو علماوو نظر دی.

• دوی دا حدیث دلیل ګرځوي:

“ځمکه ټول مسجد ده، پرته له قبرستان او حمام.” ^{۲۹}

د جنازې د لمانځه وختونه (نا مناسب وختونه):

د صحیح روایت له مخې، درې وختونه دي چې لمونځ پکې نه کېږي:

۱. د لمر ختلو پړوخت

^{۲۸} - فَقَالَ لَهُ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ: هَكَذَا كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَرْأَةِ عِنْدَ عَجِيزَتِهَا وَعَلَى الرَّجُلِ عِنْدَ رَأْسِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، ^{۲۸}

^{۲۹} - خرجه الإمام أحمد وأصحاب السنن عن سيدنا أبي سعد الخدري وصححه الشيخ أحمد شاكر. لكن الحافظ ابن عبد البر قال: وفي إسناد هذا الخبر من الضعف ما يمنع الاحتجاج به فلو صح لكان معناه أن يكون متقدما لقوله: “جعلت لي الأرض كلها مسجدا وطهورا”، ويكون هذا القول متأخرا عنه فيكون زيادة فيما فضله الله به صلى الله عليه وسلم. التمهيد ج ۵/ص ۲۲۰

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

۲. د لمر د لويديلو پړوخت

۳. د نيمې ورځې پړوخت

د حضرت عقیبة بن عامر رضي الله عنه څخه روايت شوی، او د هغو درېو وختونو په اړه

دی چې پکې لمونځ کول او مري ښخول (قبر ته ایښوول) منع دي.^{۳۰}

پدې وختونو کې:

- لمونځ کول مکروه (نا مناسب) دي .

- او مري ښخول (دفن کول) هم منع دي، که عاجلتیا نه وي .

امام ابو حنیفه، امام مالک، او امام احمد رحمهم الله هم دا نظر لري،

خو ځینو وروسته نیو احنافو ویلي چې جنازه پدې وختونو کې هم کیدی شي،

او تأخیري مکروه دی، ځکه رسول الله ﷺ وفرمایل:

“درې شیان مه ځنډوئ:

لمونځ چې وخت یې راشي،

جنازه چې حاضره شي،

او کونډه چې ښه خاوند ورته پیدا شي.”^{۳۱}

^{۳۰} - خرجه مسلم في صحيحه. لحديث عقیبة بن عامر: “ثَلَاثُ سَاعَاتٍ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُصَلِّيَ فِيهَا وَأَنْ نُفَرِّجَ فِيهَا مَوْتَانَا
^{۳۱} - إِنَّ التَّأْخِيرَ مَكْرُوهٌ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ثَلَاثٌ لَا تُؤَخَّرُهَا، الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيُّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفْنًا”. خرجه الترمذي في الجنازات عن سيدنا علي رقم الحديث ۱۰۷۵، وقال هذا حديث غريب وما أرى إسناده بمتصل، وحسنه الشيخ الألباني في تحقيقه مشكاة المصابيح للخطيب التبريزي.

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

که څوک خپل ځان ووژني:

• امام مالک وايي: په ځان وژونکي لمونځ کېږي، او هغه سره بايد د مسلمانو مړو په

څېر چلند وشي؛ گناه به يې پر خپله غاړه وي.

• حنابله وايي: امام (خليفه يا قاضي) دې د ځان وژونکي او د مال په غلو لمونځ نه

کوي،

خو که يې وکړ، روا دی.

شهيد (د جهاد شهيد):

شهيد نه غسل ورکول کېږي، نه کفن، او نه لمونځ پرې کېږي. يوازې به دفن شي.

د جنازې وړل، تيز حرکت، او تعقيبول:

- کله چې د جنازې لمونځ پای ته ورسې، نو مړی قبر ته انتقالېږي. فقهاء په دې اتفاق لري چې

د جنازې وړل فرض کفايي دي (يعني که يو شمېر خلک يې وکړي، نور معاف دي).

په حديثو کې د جنازې په وړلو د تيز حرکت امر شوی، خو دا تيزوالی بايد له عادي قدم وهلو

يو څه تيزوي، خو ډېرې زياتې منډې وهل يا تېزۍ ښه نه دي.^{۳۲}

- د مړي د انتقال پر مهال، د مړي سر خوا ته مخامخ تلل مستحب دي. د مالکي، شافعي، او

حنبلي علماو له نظره، د جنازې مخکې تلل غوره دي؛ ځکه رسول الله ﷺ، ابوبکر او عمر

رضي الله عنهما به هم د جنازې مخکې به تلل.^{۳۳}

^{۳۲} - سبل السلام شرح بلوغ المرام ج ۲ ص ۱۰۲ .

^{۳۳} - خرجه الإمام أحمد والترمذي وغيرهما عن سيدنا عبد الله بن عمر وصححه الشيخ شاکر في تحقيقه للمسند.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

بښو ته د جنازې تعقيب اجازه ده که د خاوند د حق ضايع کېدل، تېرېج، يا چيغې فرياد نه وي. لکه څنګه چې قرطبي ويلي، که دا ستونزې نه وي، نو د بښو ګډون کې کوم شرعي ممانعت نشته.

سړی ته غوره ده چې د جنازې په تعقيب کې د الله ذکر کوي، د مرګ په حقيقت فکر کوي، اوله بې فايدي خبرو ځان وساتي؛ ځکه دا وخت د نصيحت او پند وخت دی، نه د خوشحالي يا بې غورۍ.

۵ - دفن:

دفن د دې لپاره مشروع شوی چې مړی پټ شي او بد بوی خپور نه شي. لکه څنګه چې په يوه قدسي حديث کې راغلي: «ما پر جسد بد بوی اچولی، که نه نو هيچا به خپل عزيز نه بښخاوه.»^{۳۴}

قبر کيندل د دفن برخه ده.

د قبر ډولونه:

۱. لحد (شمالي خوا ته، د قبلي ديوال ته لاندې يوه ژوره برخه: ماليکي، شافعي، او

حنبلي علما وايي چې دا غوره طريقه ده.

رسول الله ﷺ فرمايلي: «الحد لنا، والشق لغيرنا» يعنې: «لحد زموږ لپاره دی، او

شق د نورو لپاره.»

^{۳۴} - لقول الله عز وجل في الحديث القدسي "... ألقيت النتن على الجسد ولولا ذلك لم يدفن حميم حميمه أخرجه الديلمي عن سيدنا زيد بن أرقم.

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۲. شق) د قبر په منځ کې يوه ژوره سمه حفرة: (حنفي، شافعي، او حنبلي علما دا هم جواز بولي، خو لحد غوره بولي.

د دفن طريقه:

- مالکيه وايي: مړی له هرې خوا قبر ته داخلېدای شي، خو له قبلي لوري بهر ته ده.
- امام احمد وايي: هر لوری صحيح دی.
- مړی بايد د بني اړخ په خوا کيښودل شي، مخ يې د قبلي خوا ته شي، ځکه رسول

الله ﷺ فرمايلي:

«البیت الحرام قبلتکم أحياء وأمواتاً.»^{۳۵}

د مري ايښودونکي بايد ووايي:

«بسم الله، وعلى ملة رسول الله»

(يعني: د الله په نوم دې ايښودو، او د رسول الله ﷺ د ملت (دين) پر بنسټ يې سپارلو).

د دفن اړوند فروع:

۱. تابوت (صندوق) کارول:

- د مري په تابوت کې دفنول مکروه (ناخوښه) دي، ځکه دا یو نوی کار دی، او د مري وصیت هم پکې نه عملي کېږي.

^{۳۵} - لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَللَّحْدُ لَنَا وَالشَّقُّ لِعِزَّتِنَا". خرجه الترمذي من حديث ابن عباس، وقال: حديث حسن صحيح.

د مړي احکام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

• خو که ضرورت وي (لکه مړی سوځېدلی وي یا نور طبيعي خطرات وي) نو بيا جواز لري.

• حنفيه وايي: د ښځې لپاره د تابوت استعمال روا دی، ځکه دا د حياء او پردې سبب دی.

۲. یو قبر کې څو مړي:

• اصلاً جائز نه دی، ځکه رسول الله ﷺ به هر مړی جلا دفن کاوه.

• خو که اړتیا وي (لکه د غزوي احد شهيدان) نو دوه يا درې مړي يو ځای دفن کېدای شي، د دوی ترمنځ به د خاورو پرده ایښودل کېږي.

۳. د قبر نښه ایښودل او لیکل:

• د قبر نښه ایښودل مستحب دي، لکه: د سړيا پښو خواته یو ډبره یا لرګی.

• لیکل (نوم یا نیټه) هم که د ضرورت له مخې وي، جایز دي.

• که څه هم د قبر لیکل منع شوي، خو علمي اجماع دا ده چې دا عمل روان دی او د

نبي ﷺ عمل هم دا تاییدوي، لکه د عثمان بن مظعون په قبر نښه کول. ^{۳۶}

د دفن وروسته کړنې:

۱. ناستې کول او دعا:

^{۳۶} - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "حَمَلَ حَجْرًا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَأْسِ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ وَقَالَ: أَتَعْلَمُ بِهَا قَبْرَ أَخِي وَأَذْفِنُ إِلَيْهِ مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِي" وَالْكِتَابَةُ طَرِيقٌ إِلَى تَعْرِفِ الْقَبْرِ بِهَا. خَرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ فِي سَنَنِهِ عَنِ الصَّحَابِيِّ الْمَطْلَبِ وَحَسَنَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

- د فقهاء په اتفاق، دا مستحب دي چې خلک د دفن وروسته لږ وخت د قبر ترڅنگ کښيني، دعا وکړي او قرآن ولولي.
- رسول الله ﷺ وفرمايل: (ستاسې ورور ته بڅښنه وغواړئ، او د ثبات دعا ورته وکړئ، ځکه دا اوس پوښتل کېږي)^{۳۷}
- ابن عمر به د دفن وروسته د بقرې سورت شروع او پای لوستل مستحب گڼل.
- ۲. تلقين (د قبر نه وروسته يادونه):
- مالکيه: مکروه بولي.
- شافعيه او حنابله: مستحب گڼي.
- تلقين داسې وي:
- «ای فلانی د فلانی زوی! یاد کړه هغه وعده چې ته پرې له دنیا لارې، د شهادت په کلمه، د جنت او دوزخ، قیامت، او د الله په ربوبیت، اسلام، محمد ﷺ، قرآن، قبله، او مومنانو باندې رضا»...

د قبر پر سر د قرآن کریم لوستل :

- فقهاوو په دې مسأله کې اختلاف کړی دی.
- حنفيه، شافعيه او حنابله وايي: په قبر کې د قرآن لوستل نه يواځې مکروه نه دي، بلکې مستحب دي.

^{۳۷} - «استغفروا لأخیکم، وسلوا له التثبیت، فإنه الآن یُسأل» أخرجه أبو داود والحاكم من حدیث عثمان بن عفان وقال الحاكم: إسناده صحيح ووافقه الذهبي. وَلَمَّا رَوَى أَنَّ عُمَرُو بْنَ الْغَاصِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاءُ قَالَ: اجْلِسُوا عِنْدَ قَبْرِی قَدْ رَمَا يُنْخَرُ جَزُورٌ وَيُقَسَّمُ، فَإِنِّي أَسْتَأْذِنُ بِكُمْ.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

د يوه روايت له مخې، عبدالله بن العلاء ويلي چې پلار يې وويل: «کله چې زه مړ شوم، زما لپاره ديوال کنده کړه، هغه ته خاورې ور واچوه، بيا مې د سرمخې ته د بقرې لومړۍ او آخرنۍ برخه ولوله، ځکه ماد رسول الله ﷺ څخه اورېدلی چې داسې يې فرمايلي». ۳۸

حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: "هغه ته د د مړو د شمېر په اندازه". اجر وركول كېږي . ۳۹

- همدا ډول د انس روايت چې څوك قبر ته ورځي او هلته سورة يس ولولي، د هغو مړو لپاره به د عذاب سپكوالي او د لوستونكي لپاره به د حسناتو شمېرزيات شي. ۴۰
- خودا روايتونه دومره قوي نه گڼل كېږي چې د لومړي روايت اهميت يې ضايع كړي.

۳۸ - لماً روى عن عبد الرحمن بن العلاء بن اللجلاج قال: قال لي أبي: يا بني إذا مت فالحَدِّ لي لحدا فإذا وضعتني في لحدي فقل: بسم الله وعلى ملة رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم سَنَى التراب علي سَنًا، ثم اقرأ عند رأسي بفاتحة البقرة وخاتمها فإنني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ذلك"، قال ابن حجر الهيتمي في مجمع الزوائد رواه الطبراني في الكبير ورجاله موثقون.

۳۹ - وقال سيدنا علي رضي الله عنه يُعْطَى لَهُ مِنَ الْأَجْرِ بِعَدَدِ الْأَمْوَاتِ" حديث من مر بالمقابر فقرأ (قل هو الله أحد) إحدى عشر مرة ثم وهب أجره للأموات أعطي من الأجر بعدد الأموات) هو حديث باطل موضوع، رواه أبو محمد الحلال في (القراءة على القبور) والديلمي عن نسخة عبد الله بن أحمد بن عامر عن أبيه عن علي الرضا عن أبياته، وهي نسخة موضوعة باطلة لا تنفك عن وضع عبد الله هذا أو وضع أبيه، كما قال الذهبي في (الميزان) وتبعه الحافظ ابن حجر في (اللسان) ثم السيوطي في (ذيل الأحاديث الموضوعة) هذه الإحالة بنصها من أحكام الجنائز للألباني، ص ۱۹۳، وفي ص ۴۵۳ من ج ۳ من سلسلة الأحاديث الضعيفة له، الحديث رقم ۱۲۹۰ تفصيل مسهب في تخريجه.

۴۰ - وأما حديث أنس مَرْفُوعًا قَالَ: "مَنْ دَخَلَ الْمَقَابِرَ فَقَرَأَ فِيهَا "يس" خَفَّفَ عَنْهُمْ يَوْمَئِذٍ، وَكَانَ لَهُ بِعَدَدِهِمْ حَسَنَاتٌ، قال الحافظ السخاوي في " الفتاوى الحديثية رواه أبو بكر عبد العزيز صاحب الخلال بإسناده عن أنس مرفوعاً وأظنه لا يصح، قال الألباني موضوع.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

- مالکيه وايي: په قبر کې د قرآن لوستل مکروه دی، ځکه دا د اوليو عمل نه دی.
- خو د متاخره مالکيانو ځينې وايي: لوستل او ذکر او د ثواب ليرل مړې ته جايز دي او شايد اجر هم ولري.

التعزية (د مري عزاداري)

- حضرت انس رضی الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: «هر څوک چې د خپل ورور په مصيبت کې عزاداري وکړي، الله به هغه په ورځ د قيامت دعزت په جامو وپالي».^{٤١}
- په کتاب الدر المختار ابن عابدين ويل شوي چې د مسجد نه بهر د عزاداري لپاره تر دريو ورځو ناستې روا دي،
- مالکيه وايي: ناستې کول د عزاداري لپاره جواز لري، او عزاداري د نارينه او ښځينه دواړو لپاره غوره ده، تر څو چې فتنه رامنځته نه کړي.

د مري د کورنۍ لپاره خواړه جوړول :

- حنفيه، مالکيه او شافعيه وايي: دا مستحب دی چې د مري کاونديان او له لرې نسب لرونکي کسان د مري کورنۍ ته خواړه برابر کړي.
- حنابله وايي: د مري کورنۍ لپاره دې درې ورځې خواړه برابر شي؛ د هغو کسانو لپاره چې راځي، که ميلمانه وي نو جواز لري.

^{٤١} - عن سيدنا أنس بن مالك قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "مَنْ عَزَى أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ كَسَاهُ اللَّهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" أخرجه ابن ماجه والبيهقي وهو حسن بشواهد كما قال الألباني في إرواء الغليل.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

- خودا کار اوس مهال په ډېرو ځايونو کې پرې اختلاف دی، ځينې علماء يې منفي کښي.

د نيکيو ثواب مړو ته رسول:

- الکاساني الحنفي وايي: که څوک روژه ونيسي، لمونځ وکړي، يا صدقه ورکړي او د ثواب يې نورو ته (مړو يا ژونديو) ته وقف کړي، دا روا ده، او د اهل السنة والجماعة په نزد يې ثواب مړو ته رسېږي.
- بعضي مالکيه وايي: د قرآن کریم لوستل هم که وقف شي، مړو ته رسېږي او د قبر پر سر خورا غوره دي.
- ابن تيميه وايي: رسول الله ﷺ امر کړی چې د مړي لپاره د صدقه ورکړل شي او د روژه ناروژه د پرې ونيول شي، نو د مړو لپاره د مالي او بدني عبادتونو ثواب لېږل جائز دي.^{۴۲}
- ابن قدامه الحنبلي وايي: هر نیک عمل چې ژوندی يې وکړي او ثواب يې مړي ته وېښي، هغه مړي ته ګټه رسوي، که الله وغواړي.^{۴۳}

د قبرونو ليدنه او آداب :

- رسول الله ﷺ فرمايلي:

^{۴۲} - مجموع الفتاوى،

^{۴۳} - المغني ج ۵ ص ۷۹، وَلِلْعَلَامَةِ ابْنِ الْقَيِّمِ كَلَامٌ مُّشِيعٌ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ فَلْيُرَاجَعْ فِي الْمَسْأَلَةِ السَّادِسَةِ عَشْرَةَ مِنْ كِتَابِهِ "الرُّوح".

د مري احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

«ما به تاسې د قبرونو د زیارت نه منع کولی، خو اوس یې زیارت کوی ځکه دا به تاسو ته اخرت دريادوي». ^{۴۴}

- بل روایت کې، ثوبان وايي: رسول الله ﷺ وفرمايل: «زه تاسې د قبرونو لیدو منع کړم خو اوس یې لیدل وکړی، او د هغوی لپاره د سلام او استغفار لمنځ وکړی».
- قرطبي وايي: د قبرو لیدنه د زړه سختي ناروغۍ ته ترتیبي درمل دي، ځکه انسان ته مرګ او اخرت يادوي او د دنیا شوق یې کموي.
- فقهاوو په دې اتفاق کړی چې د ناروغانو لپاره د قبرونو لیدل مستحب دي، او حنفیه په قوي قول وايي چې ښې هم د قبرو لیدنه مستحبه ده.

د لیدونکي د سلام و دعا لړۍ:

- "السلام علیکم أهل الدیار من المؤمنین و المسلمین، إِنَّا إِن شاء الله بکم لاحقون..."
- یا: "سلام پر تاسو د مؤمنو او مسلمانانو د اوسېدونکو، که خدای غواړي، موږ ستاسو لوري ته راځو. دعا کوو الله موږ او تاسو ته په خیر عافیت راکړي".
- وروسته د قرآن څه برخه ولولي او مري لپاره دعا وکړي.

د څلوېښت ورځې مراسم (الأربعینة):

- په ډېرو ځایونو کې دود دی چې څلوېښت ورځې وروسته بیا خلک راټولېږي، قرآن کریم لوستل کېږي، دعا کېږي، خواړه وېشل کېږي او د مري لپاره خیرات کېږي.

^{۴۴} - قال رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كنت نهيتكم عن زيارة القبور فزوروا القبور فإنها تزهدي في الدنيا وتذكر الآخرة"، أخرجه الإمام مسلم وغيره واللفظ لابن ماجه عن ابن مسعود.

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

- خود ډيرو علماوو په نظر دا عمل بدعت دی، ځکه د شریعت څخه ثبوت نه لري.
- د مفتی اعظم الأزهر محمد حسنین مخلوف په یوه کتاب کې ویلي دي: دا دود اخیستل شوی دي، نه پیژندل شوی سنت دی، او ډېر ځلې د خلکو مصارف بې ځایه وي، په داسې حال کې چې مړی ممکن پور ولري یا حق الله یا خلق پرې پاته وي.^{۴۵}
- په دې ډول مراسمو کې د مړي لپاره ثواب نه زیاتېږي، بلکې ممکن ژوندی ته زیان وځي.

^{۴۵} - هذا ملخص فتوى شيخ الأزهر المذكور بتاريخ ١٩٤٧م منشورة بموقع موسوعة الفتاوى fatawa.com

^{۴۶} - د موضوع په د زیات معلومات لپاره : د عبدالصادق الرقيبي لخوا چمتو شوی / د جنازې د فقهي لنډ تاریخ ته مراجعه وکړه .

د مړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

خاتمه

په دې لیکنه کې مو د جنازې د شرعي اړخونو هراړخ ته کتنه وکړه. له ابتدايي بيان څخه تر هغو تفصيلاتو پورې چې عبارت دي له د جنازې تعريف، د هغې احکام، د احتضار حالت، د مړي تجهيز، د جنازې لمونځ، دفن او وروسته د مړي او د کورنۍ لپاره د اړوندو فعاليتونو تشریح، ټول هغه موضوعات په ترتيب او وضاحت تشریح شول.

په ځانگړي توگه، موږ وليدل چې:

- جنازه په اسلام کې يوازې يو منسک نه دی، بلکې د ژوند او مرگ ترمنځ د بندگۍ يوه مهمه لحظه ده چې د مومن لپاره عزت او د مسلمانانو لپاره اجتماعي وظيفه ده.
- په دې کې د احتضار نښې، مهمې لارښوونې د حاضرینو لپاره، د غسل او کفن طريقه، او دعاءوې او مستحبات چې بايد مراعات شي، تشریح شول.
- د جنازې لمونځ د څلورو تکبیرونو په شکل بيان شو، دعاءوې او آداب يې توضیح شول، او وختونه، ځايونه، او شرايط يې بيان شول.
- د دفن طريقه، د قبر آداب، او د مړي د کورنۍ د عزادارۍ او مړي ته د نيکيو لپړلو مسایل هم مطرح شول.

د دې ټولو تشریحو هدف دا دی چې د جنازې عملي اړخونه — کوم چې هر مسلمان ورسره مخ دی — په وضاحت سره وړاندې شي، څو مسلمانان په دې برخه کې د شرعي لارښوونو سره سم عمل وکړي. هیله ده چې دا اثر د ټولو لوستونکو لپاره ګټور او د ديني مسؤلیتونو د پوهېدو او عملي کولو لپاره مؤثر واقع شي.

اللهم اَختِمْ لَنَا بِالْحُسْنَى وَزِدْنَا فِيهَا بَرَكَهً. آمين.

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

د منابعو فهرس

۱- قرآن کریم .

۲- **أحكام الجنائز** ، المؤلف: أبو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن آدم، الأشقودري الألباني (ت ١٤٢٠هـ) ، الناشر: المكتب الإسلامي ، الطبعة: الرابعة، ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٦ م .

۳- **إرواء الغليل في تخریج أحاديث منار السبيل** ، المؤلف: محمد ناصر الدين الألباني (المتوفى: ١٤٢٠ هـ) ، إشراف: زهير الشاويش [ت ١٤٣٤ هـ] ، الناشر: المكتب الإسلامي - بيروت ، الطبعة: الثانية ١٤٠٥ هـ - ١٩٨٥ م ، عدد الأجزاء: ٩ (٨ ومجلد للفهارس) .

۴- **التمهيد لما في الموطأ من المعاني والأسانيد** ، المؤلف: أبو عمرو يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمري القرطبي (ت ٤٦٣هـ) ، تحقيق: مصطفى بن أحمد العلوي ، محمد عبد الكبير البكري ، الناشر: وزارة عموم الأوقاف والشؤون الإسلامية - المغرب ، عام النشر: ١٣٨٧ هـ ، عدد الأجزاء: ٢٤ .

۵- **الزُّوج** . المؤلف: أبو عبد الله محمد بن أبي بكر بن أيوب ابن قيم الجوزية (٦٩١ - ٧٥١) حققه: محمد أجمل أيوب الإصلاحي ، خرج أحاديثه: كمال بن محمد قالمي ، راجعه: سعود بن عبد العزيز العريفي - جديع بن محمد الجديع ، الناشر: دار عطاءات العلم (الرياض) - دار ابن حزم (بيروت) ، الطبعة: الثالثة، ١٤٤٠ هـ - ٢٠١٩ م (الأولى لدار ابن حزم) ، عدد الأجزاء: ٢ ،

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

٦- سبل السلام شرح بلوغ المرام ، المؤلف: محمد بن إسماعيل الأمير اليماني الصنعاني

(١١٨٢ هـ) ، تحقيق: عصام الصبابي - عماد السيد الناشر: دار الحديث - القاهرة، مصر

الطبعة: الخامسة، ١٤١٨ هـ - ١٩٩٧ م ، عدد الأجزاء: ٤ ، ترقيم الكتاب موافق للمطبوع.

٧- سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة ، المؤلف: محمد

ناصر الدين الألباني [ت ١٤٢٠ هـ] ، الناشر: مكتبة المعارف، الرياض - المملكة العربية

السعودية

الطبعة: الأولى للطبعة الجديدة (١٤١٢ هـ = ١٩٩٢ م) - (١٤٢٥ هـ) ، عدد الأجزاء: ١٤ .

٨- سنن ابن ماجه ، المؤلف: ابن ماجه أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، وماجة اسم

أبيه يزيد (ت ٢٧٣ هـ) ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] ، الناشر: دار إحياء

الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي عدد الأجزاء: ٢ .

٩- سنن أبو داود ، المؤلف: أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن

عمرو الأزدي السجستاني (ت ٢٧٥ هـ) ، المحقق: محمد محيي الدين عبد الحميد [ت ١٣٩٢ هـ]

[هـ] ، الناشر: المكتبة العصرية، صيدا - بيروت ، عدد الأجزاء: ٤ .

١٠- سنن الكبري ، المؤلف: أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (ت ٣٠٣ هـ) ، حققه

وخرج أحاديثه: حسن عبد المنعم شلي ، بمساعدة مكتب تحقيق التراث في مؤسسة

الرسالة، أشرف عليه: شعيب الأرناؤوط [ت ١٤٣٨ هـ] ، قدم له: عبد الله بن عبد المحسن

التركي ، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت ، الطبعة: الأولى، ١٤٢١ هـ - ٢٠٠١ م ، عدد

الأجزاء: ١٢ (آخر ٢ فهرس) .

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښ پورې

۱۱- **سنن الترمذي**، المؤلف: محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك، الترمذي، أبو عيسى (ت ۲۷۹ هـ) تحقيق وتعليق: أحمد محمد شاكر (ج ۱، ۲) ومحمد فؤاد عبد الباقي (ج ۳)، وإبراهيم عطوة عوض المدرس في الأزهر الشريف (ج ۴، ۵)، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي - مصر الطبعة: الثانية، ۱۳۹۵ هـ - ۱۹۷۵ م عدد الأجزاء: ۵ أجزاء.

۱۲- **السنن الكبرى**، المؤلف: أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت ۴۵۸ هـ) المحقق: محمد عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان الطبعة: الثالثة، ۱۴۲۴ هـ - ۲۰۰۳ م، عدد الأجزاء: ۱۱ (الأخير فهرس).

۱۳- **سنن النسائي المجتبى**، المؤلف: أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (ت ۳۰۳ هـ)

المحقق: محمد رضوان عرقسوسي (ج ۱، ۲، ۵، ۶)، محمد أنس مصطفى الخن (ج ۳، ۴، ۷، ۸)، شارك في التحقيق: محمد معتز كريم الدين (ج ۲: ۸)، عمار ربحاوي (ج ۲: ۸)، كامل الخراط (ج ۳: ۸)، ترقيم الأحاديث: [ذكر المحققون أنهم تابعوا الترقيم الذي وضعه عبد الفتاح أبو غدة رحمه الله]، الناشر: دار الرسالة العالمية، الطبعة: الأولى، ۱۴۳۹ هـ - ۲۰۱۸ م، عدد الأجزاء: ۹ (۸ والفهرس).

۱۴- **الشرح الكبير على مختصر خليل لسيدى احمد الدردير المالكي المصري** (توفي عام ۱۱۰۲ هـ) (حاشية الدسوقي على الشرح الكبير)، المؤلف: محمد بن أحمد بن عرفة الدسوقي المالكي (ت ۱۲۳۰ هـ)، الناشر: دار الفكر، الطبعة: بدون طبعة وبدون تاريخ عدد الأجزاء: ۴.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

١٥- **صحيح البخاري**. المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي، تحقيق: جماعة من العلماء، الطبعة: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية، ببولاق مصر، ١٣١١ هـ، بأمر السلطان عبد الحميد الثاني، ثم صوّرها بعنايته: د. محمد زهير الناصر، وطبعها الطبعة الأولى ١٤٢٢ هـ لدى دار طوق النجاة - بيروت، مع إثراء الهوامش بترقيم الأحاديث لمحمد فؤاد عبد الباقي، والإحالة لبعض المراجع المهمة. عدد الأجزاء: ٩.

١٦- **صحيح الترغيب والترهيب**، المؤلف: محمد ناصر الدين الألباني، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة: الأولى، ١٤٢١ هـ - ٢٠٠٠ م، عدد الأجزاء: ٣.

١٧- **صحيح مسلم**، المؤلف: أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (٢٠٦ - ٢٦١ هـ)، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ]، الناشر: مطبعة عيسى البابي الحلبي وشركاه، القاهرة، ثم صورته دار إحياء التراث العربي ببيروت، وغيرها) عام النشر: ١٣٧٤ هـ - ١٩٥٥ م، عدد الأجزاء: ٥ (متسلسلة الترقيم) (الأخير فهرس).

١٨- **الفتاوى الحديثية**، المؤلف: أحمد بن محمد بن علي بن حجر الهيتمي السعدي الأنصاري، شهاب الدين شيخ الإسلام، أبو العباس (ت ٩٧٤ هـ)، الناشر: دار الفكر -

١٩- **الفواكه الدواني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني** لأحمد بن غنيم النفراوي، المؤلف: أحمد بن غانم (أو غنيم) بن سالم ابن مهنا، شهاب الدين النفراوي الأزهري المالكي (ت ١١٢٦ هـ)، الناشر: دار الفكر، تاريخ النشر: ١٤١٥ هـ - ١٩٩٥ م، عدد الأجزاء: ٢

د مري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې

۲۰- كفاية الطالب الرباني على رسالة ابن أبي زيد القيرواني لأبي الحسن علي بن

محمد المنوفي الشاذلي المالكي المتوفى سنة ٩٣٩. كفاية الطالب الرباني لرسالة أبي زيد

القيرواني

المؤلف: أبو الحسن علي بن خلف المنوفي المالكي المصري المالكي (٩٣٩ هـ)، المحقق: يوسف

الشيخ محمد البقاعي، الناشر: دار الفكر، سنة النشر: ١٤١٢، مكان النشر: بيروت

عدد الأجزاء: ٢، المصدر: الشاملة الذهبية.

۲۱- لسان العرب، المؤلف: محمد بن مكرم بن علي، أبو الفضل، جمال الدين ابن منظور

الأنصاري الرويفي الإفريقي (ت ٧١١ هـ)، الحواشي: لليازجي وجماعة من اللغويين

الناشر: دار صادر - بيروت، الطبعة: الثالثة - ١٤١٤ هـ، عدد الأجزاء: ١٥.

۲۲- لسان الميزان، المؤلف: أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (٧٧٣ - ٨٥٢ هـ)، اعتنى به:

عبد الفتاح أبو غدة (١٣٣٦ - ١٤١٧ هـ)، اعتنى بإخراجه وطباعته: سلمان عبد الفتاح أبو

غدة، الناشر: مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب، وقامت بطباعته: دار البشائر.

۲۳- مجمع الزوائد، المؤلف: أبو الحسن نور الدين علي بن أبي بكر بن سليمان الهيثمي

(ت ٨٠٧ هـ)، المحقق: حسام الدين القدسي، الناشر: مكتبة القدسي، القاهرة، عام النشر:

١٤١٤ هـ، ١٩٩٤ م، عدد الأجزاء: ١٠.

۲۴- مجموع الفتاوى، المؤلف: شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، جمع وترتيب: عبد الرحمن

بن محمد بن قاسم رحمه الله، وساعده: ابنه محمد وفقه الله، الناشر: مجمع الملك فهد

لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة - السعودية، عام النشر: ١٤٢٥ هـ - ٢٠٠٤ م.

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

٢٥- **المجموع شرح المذهب** ، المؤلف: أبو زكريا محي الدين بن شرف النووي (ت ٦٧٦ هـ) باشر تصحيحه: لجنة من العلماء ، الناشر: (إدارة الطباعة المنيرية، مطبعة التضامن الأخوي) - القاهرة ، عام النشر: ١٣٤٤ - ١٣٤٧ هـ ، عدد الأجزاء: ٩ (أصل النووي فقط) وصوّرتُها: دار الفكر بيروت في ٢٠ مجلدًا: مشتملا على مجموع النووي وتكملة السبكي وتكملة المطيعي .

٢٦- **المستدرک علی الصحيحين** ، المؤلف: أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوري ، مع تضمينات: الذهبي في التلخيص والميزان والعراقي في أماليه والمناوي في فيض القدير وغيرهم ، دراسة وتحقيق: مصطفى عبد القادر عطا ، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت ، الطبعة: الأولى، ١٤١١ - ١٩٩٠ ، عدد الأجزاء: ٤ .

٢٧- **مسند الإمام أحمد بن حنبل** ، المؤلف: الإمام أحمد بن حنبل (١٦٤ - ٢٤١ هـ) ، المحقق: شعيب الأرناؤوط [ت ١٤٣٨ هـ] - عادل مرشد - وآخرون ، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي ، الناشر: مؤسسة الرسالة ، عدد الأجزاء: ٥٠ (آخره فهرس) ، الطبعة: الأولى، ١٤٢١ هـ - ٢٠٠١ م .

٢٨- **مسند الفردوس بمأثور الخطاب** المؤلف: شيوخه بن شهر دار بن شيوخه بن فناخسرو ، أبو شجاع الديلمي الهمداني (ت ٥٠٩ هـ) المحقق: السعيد بن بسيوني زغلول الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت الطبعة: الأولى، ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٦ م عدد الأجزاء: ٥

٢٩- **مشكاة المصابيح** ، المؤلف: محمد بن عبد الله الخطيب التبريزي ، المحقق: محمد ناصر الدين الألباني ، الناشر: المكتب الإسلامي - بيروت ، الطبعة: الثالثة، ١٩٨٥ عدد الأجزاء: ٣ تنبيه: أعاد المحقق النظر في كثير من أحكامه على أحاديث هذا الكتاب؛ حتى إنه صار يُسمّيه

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دښت پورې

في كتبه "التحقيق الثاني للمشكاة"، وقد طبع هذا التحقيق الثاني بحواشي "هداية الرواة" لابن حجر بتحقيق علي بن حسن الحلبي .

٣٠- **المعجم الكبير**، المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (ت ٣٦٠ هـ) ، المحقق: حمدي بن عبد المجيد السلفي [ت ١٤٣٣ هـ] دار النشر: مكتبة ابن تيمية - القاهرة ، الطبعة: الثانية ، عدد الأجزاء: ٢٥ ويشمل القطعة التي نشرها لاحقا المحقق الشيخ حمدي السلفي من المجلد ١٣ (دار الصميعي - الرياض / الطبعة الأولى، ١٤١٥ هـ - ١٩٩٤ م) .

٣١- **المغني لابن قدامة** ، المؤلف: أبو محمد عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة (٥٤١ - ٦٢٠ هـ) ، على مختصر: أبي القاسم عمر بن حسين بن عبد الله بن أحمد الخري (المتوفى ٣٣٤ هـ) ، تحقيق: طه الزيني - ومحمود عبد الوهاب فايد - وعبد القادر عطا [ت ١٤٠٣ هـ] - ومحمود غانم غيث ، الناشر: مكتبة القاهرة ، الطبعة: الأولى، (١٣٨٨ هـ = ١٩٦٨ م) - (١٣٨٩ هـ = ١٩٦٩ م) ، عدد الأجزاء: ١٠ .

٣٢- **موسوعة الفتاوى** fatawa.com فتوى شيخ الأزهر المذكور بتاريخ ١٩٤٧ م منشورة .

٣٣- **الموسوعة الفقهية الميسرة في فقه الكتاب والسنة المطهرة** ، المؤلف: حسين بن عودة العوايشة ، الناشر: المكتبة الإسلامية (عمان - الأردن)، دار ابن حزم (بيروت - لبنان) ، الطبعة: الأولى، من ١٤٢٣ - ١٤٢٩ هـ (ينظر التفصيل بأول كل جزء) ، عدد الأجزاء: ٧ ، تنبيه: الأجزاء الـ ٣ الأولى مطبوعة بنفس الترتيب (تصوير)، دار الصديق - مؤسسة الريان .

٣٤- **ميزان الاعتدال في نقد الرجال** ، المؤلف: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي (ت ٧٤٨ هـ) ، تحقيق: علي محمد البجاوي [ت ١٣٩٩ هـ]

د مري احكام د ځنګندن څخه تر دفن پورې

الناشر: دارالمعرفة للطباعة والنشر، بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى، ١٣٨٢ هـ - ١٩٦٣ م

عدد الأجزاء: ٤ .

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English